

บทความพิเศษ (Selected Article)

การมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพ

เกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษา

Community Participation to Promote Life and Modern Agriculture Career Skills in Schools

ชุตินา บุตรดีวงศ์¹, วิราภรณ์ ส่งแสง², เทวฤทธิ์ พลเยี่ยม³, อุบล วรรณพาด⁴, ประดู่ นามเหลา⁵
นักวิชาการอิสระ^{1,2,3,4,5}

Chutipu Buddeevong¹, Wiraporn Songsang², Tawarit Polyiam³, Ubon Wannapat⁴, Pradu Namloa⁵
Independent scholars^{1,2,3,4,5}

Received: May 3, 2022, Revised: June 20, 2022, Accepted: June 22, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่าง 1,575 คน โดยใช้แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงบรรยาย และเทคนิคดัชนีการจัดเรียงลำดับแบบปรับปรุง (PNI_{modified}) ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง มีสภาพที่พึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ทุกด้าน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมกับชุมชน, ทักษะชีวิตและอาชีพ, เกษตรสมัยใหม่

Abstract

The research objectives were to explore the present, desirable condition, and needs of community participation to promote life and modern agriculture career skills of schools under Office of the Basic Education Commission. The quantitative sample group consisted of 1,575 respondents answering questionnaire. The quantitative research employed Modified Priority Needs Index (PNI_{modified}) technique, descriptive statistics. The research findings are as following. The present condition as a whole has the operation at medium level and the desirable condition as a whole at high level. The needs exist in all dimensions of community participation to promote life and modern agriculture career skills.

Key words: Community Participation, Life and Career Skill, Modern Agriculture

¹ Corresponding author, Tel. 0616359326, E-mail: chutipu_d@hotmail.com

บทนำ

จากสถานะของประเทศและบริบทการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่ประเทศกำลังประสบอยู่ส่งผลให้การกำหนดวิสัยทัศน์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) เน้นการยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึงโดย (1) ปฏิรูประบบบริหารจัดการทางการศึกษาโดยปรับระบบบริหารจัดการการศึกษาใหม่เพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ (Accountability) (2) ปฏิรูประบบการคลังด้านการศึกษาเพื่อเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโดยการจัดสรรงบประมาณส่งตรงสู่ผู้เรียนส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคเอกชนในการจัดการศึกษา (3) พัฒนาคุณภาพครูทั้งระบบตั้งแต่กระบวนการผลิตสรรหาและการคัดเลือกให้ได้คนดีคนเก่งรวมทั้งระบบการประเมินและรับรองคุณภาพที่เน้นผลลัพธ์จากตัวผู้เรียนและ (4) ปฏิรูประบบการเรียนรู้โดยมุ่งจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสมรรถนะกำลังคนทั้งระบบการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตพัฒนาสื่อเพื่อการเรียนรู้รวมทั้งการปรับหลักสูตรและผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของตลาดรวมถึงการวิจัยและการใช้เทคโนโลยีและสื่อเพื่อการเรียนรู้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่กล่าวว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ” และเป็นคติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558; คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ, 2558)

ในขณะเดียวกันแนวนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่เป็นการเปลี่ยนผ่านทั้งระบบใน 4 องค์ประกอบสำคัญคือ(1) เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) (2) เปลี่ยนจากผู้ประกอบการรายย่อย (Traditional SMEs) ที่มีอยู่รัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการที่เข้มแข็ง (Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูง (3) เปลี่ยนจากการบริการแบบดั้งเดิม (Traditional Services) ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำไปสู่การสร้างมูลค่าการให้บริการที่สูงขึ้น (High Value Services) และ(4) เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูงซึ่งเป็นการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาช่วยพัฒนาโดยที่ภาคการเกษตรยังคงเป็นแกนหลัก แต่จะเปลี่ยนการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่โดยสนับสนุนให้เกษตรกรมีความปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559)

จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นว่าเป้าหมายของการพัฒนาประเทศจะสำเร็จได้นั้นการให้การศึกษามีส่วนสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเริ่มต้นที่สถานศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อส่งผลกระทบต่อคุณภาพของประชาชนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์กล่าวคือ เป็นคนเก่งคนดี และมีความสุข มีชีวิตสำหรับการดำรงตนที่ดี สามารถเรียนรู้และพัฒนาทักษะอาชีพทุกด้านได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้นการพัฒนาอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาจึงเป็นประเด็นสำคัญที่สถานศึกษาทุกแห่งต้องนำไปบูรณาการในหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อสอดคล้องกับแนวนโยบายดังกล่าวโดยเฉพาะการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรไทย อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและระดับฐานรากในชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อตอบโจทย์ประเด็นปัญหาและความท้าทายทางสังคมในมิติต่างๆ การส่งเสริมและสนับสนุนให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเข้มแข็งและสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก การยกระดับขีดความสามารถ การเสริมสร้างทักษะและการเติมเต็มศักยภาพของประชาชนให้ทันกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกต่อไป (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์, 2559)

สภาพปัจจุบันการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานยังมีปัญหาด้านคุณภาพมากมายโดยเฉพาะสถานศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบทผู้ปกครองมีอาชีพหลักในการทำนาและมีรายได้น้อยส่งผลต่อการสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน นอกจากนี้ คุณภาพการศึกษายังมีปัญหาและสาเหตุสำคัญเกิดจากความไม่พร้อมของสถานศึกษาทั้งในด้านงบประมาณ และบุคลากร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2558) ปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขมาอย่างต่อเนื่องแต่ยังไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการยุบโรงเรียนเพื่อไปเรียนร่วมกัน หรือโรงเรียนแม่เหล็ก ซึ่งการแก้ปัญหาในเชิงบริหารนั้นเป็นการแก้ปัญหาที่ใช้ทรัพยากรทั้งงบประมาณและบุคลากรน้อยที่สุด แต่มีประสิทธิภาพสูงสุด กล่าวคือ การใช้วิธีการบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับทิศทางในอนาคตที่กำลังปรับเปลี่ยนไปในปัจจุบัน ซึ่งการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความหมายหลายแนวคิดเพราะการมีส่วนร่วมนั้นมีหลายมิติที่มีความแตกต่างกันแต่มีความสอดคล้องกันเช่น สนับสนุนส่งเสริมต่อการพัฒนาการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นผลจากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาคและมีความเชื่อถือในการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายนโยบายและแผนรวมทั้งการนำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปสู่การปฏิบัติอย่างไรก็ตาม การมองถึงการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมจะต้องมองไปถึงบริบทที่เกี่ยวข้องโดยการกำหนดความหมายและสร้างความเข้าใจให้ตรงกันเน้นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานทุกระดับทั้งองค์การหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการะงานและหน้าที่บริหารโดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินการประเมินผลและรับผิดชอบ (Baksh, 1995; Hoy and Miskel, 2001; Ramesh and Rao, 1990)

จากความเป็นมาดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับแนวนโยบายของรัฐที่เน้นการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อการลงทุนด้านบุคลากรด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านการบริหารจัดการรวมทั้งสนับสนุนและผลักดันให้ผู้ประกอบการมีบทบาทหลักทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมตลอดจนการวิจัยและพัฒนาให้ใช้ประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งเชิงพาณิชย์และสาธารณะโดยให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาทำให้เกิดประโยชน์ในสถานศึกษาต่อไป

คำถามการวิจัย

สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน อยู่ในระดับใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรสมัยใหม่

จากแนวนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่เป็นการเปลี่ยนผ่านทั้งระบบใน 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ 1) เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการ

บริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรและเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) 2) เปลี่ยนจาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่รัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลาไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูง 3) เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่ High Value Services และ 4) เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง ซึ่งเป็นการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาช่วยพัฒนา โดยที่ภาคเกษตรยังคงเป็นแกนหลัก แต่จะเปลี่ยนการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่โดยสร้างความปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และสนับสนุนให้เกษตรกรเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559) สอดคล้องกับสถานการณ์ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ตามราคาน้ำมันและความต้องการสินค้าเกษตรในตลาดโลกที่ลดลงอันเป็นผลกระทบมาจากเศรษฐกิจโลก เป็นแรงกดดันให้รายได้จากการส่งออกสินค้าเกษตรของไทยลดลง เนื่องจากไทยส่งออกสินค้าเกษตรเป็นหลัก ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อเกษตรกรที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งในปัจจุบันหากมองไปที่ประเทศพัฒนาแล้วที่ส่วนใหญ่เป็นประเทศอุตสาหกรรม แท้จริงในประวัติศาสตร์มีวิวัฒนาการหรือมีการพัฒนามาจากเกษตรกรรม เมื่อมีการนำเทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องจักรมาใช้ทำให้ภาคเกษตรมีการพัฒนาก้าวหน้าขึ้น ซึ่งจะไปหนุนให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ธุรกิจบริการเติบโต ในขณะเดียวกันประเทศที่พัฒนาแล้วยังมีการสนับสนุนด้านราคาสินค้าเกษตรเพื่อยกระดับรายได้ของภาคเกษตรให้สูงขึ้นทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงเทียบเท่ากับคนทำงานในเมือง ต่างจากเกษตรกรไทยที่มีแต่หนี้สินเพราะภาครัฐไม่เคยให้ความสำคัญว่าเกษตรกรควรมีรายได้ขั้นต่ำเป็นเท่าไร ดังนั้น ความเสี่ยง 3 ประการที่ทำให้เกษตรกรไทยมีความเสี่ยงสูงมากที่สุด คือ (ธนิษฐ์ เจริญวนนท์, 2552) 1) เสี่ยงกับเงินที่ลงทุน โดยไม่รู้ขนาดว่าจะได้ทุนคืนหรือไม่ 2) เสี่ยงกับภัยธรรมชาติ เพราะภาคเกษตรไทยยังคงพึ่งธรรมชาติดินฟ้าอากาศในการทำเกษตรกรรม 3) เสี่ยงกับราคาสินค้าเกษตรที่ไม่แน่นอน แม้ว่าจะได้ผลผลิตดีแต่ถ้าราคาต่ำเกษตรกรก็จะขาดทุนมีหนี้สินเพิ่มขึ้น เกษตรกรไทยจึงมีความเสี่ยงสูงแต่กำไรน้อยซึ่งผิดธรรมชาติที่ว่าในเมื่อมีความเสี่ยงสูงจะต้องได้กำไรสูงด้วย

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) (2555) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวคิดของเกษตรสมัยใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบความยากลำบากให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนัก พระราชดำรินี้ ทรงเรียกว่า “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นแนวทางหรือ หลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งการทำเกษตรทฤษฎีใหม่มี 3 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 เป็นการผลิตแบบพึ่งตนเองด้วยวิธีง่ายๆ ค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง พอมิพอกินไม่อดอยาก ขั้นที่ 2 เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมแรงในเรื่องของการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา ขั้นที่ 3 ร่วมมือกับแหล่งเงินและพลังงาน ตั้งและบริการโรงสีตั้งและบริการ ร้านสหกรณ์ช่วยกันลงทุนช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ซึ่งมีใช้ทำอาชีพเกษตรเพียงอย่างเดียว ขั้นที่ 1 เป็นการสร้างความพอเพียงในระดับครอบครัว ขั้นที่ 2 และขั้นที่ 3 เป็นการสร้างความพอเพียงในระดับชุมชน

ดังนั้น การพัฒนาอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาจึงเป็นประเด็นสำคัญที่สถานศึกษาทุกแห่งต้องนำไปบูรณาการในหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อสอดคล้องกับแนวนโยบายดังกล่าว อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและระดับฐานรากในชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อตอบโจทย์ประเด็นปัญหาและความท้าทายทางสังคมในมิติต่าง ๆ การส่งเสริมและสนับสนุนให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเข้มแข็งและสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก การยกระดับขีดความสามารถ การเสริมสร้างทักษะและการเติมเต็มศักยภาพของ

ประชาชนให้ทันกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกต่อไป (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์, 2559)

แนวคิดการมีส่วนร่วมกับชุมชน

Epstein (2005) นักวิชาการด้านการศึกษามหาวิทยาลัยจอห์นฮอปกินส์ในสหรัฐอเมริกาชี้ว่าการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาของเด็กในโรงเรียนนั้นสามารถทำได้ 2 รูปแบบ แบบแรก คือ การเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมใน ห้องเรียนและโรงเรียน แบบที่สอง คือ การเข้ามามีส่วนในการบริหารและกำหนดแนวทางของโรงเรียน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ คือ 1) การเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนของผู้ปกครอง และ 2) การเข้ามามีส่วนร่วมในด้านบริหารจัดการของผู้ปกครอง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการเกี่ยวข้องทั้งทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลในการอยู่รวมกลุ่มกันด้วยความรับผิดชอบซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวทำให้สมาชิกในกลุ่มร่วมมือร่วมใจและประสานงานในการทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเรื่องของความรับผิดชอบ (Responsibility) ที่รู้สึกผูกพันในการทำงาน ความเชื่อถือและไว้วางใจกัน ความร่วมมือร่วมใจ (Cooperation) เป็นความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม และการประสานงานกัน (Coordination) ซึ่งเกี่ยวข้องกันทั้งเวลา และลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการกระทำกิจกรรมหรือการทำงาน การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นหัวใจของการพัฒนา เนื่องจากประชาชนเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์จะเป็นผู้ที่ทราบข้อมูล และเผชิญกับปัญหาด้วยตนเอง เมื่อชุมชนวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหาของชุมชนเอง จะเป็นการสร้างการรับรู้ร่วมกัน เกิดการระดมความคิดร่วมกันเพื่อเลือก วิธีปฏิบัติที่ดีที่สุดสำหรับการแก้ไขปัญหาของชุมชน การมีส่วนร่วมช่วยสร้างการยอมรับในคุณค่า วัฒนธรรมของชุมชน สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันและเพื่อให้ชุมชนนำไปประยุกต์ในการปฏิบัติใช้ช่วยสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีการกระจายอำนาจพร้อมทั้งบทบาทและหน้าที่ต่างๆไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาจึงเป็นการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้ชุมชนท้องถิ่นร่วมพัฒนาการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมโดยทำงานบนฐานความต้องการของชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้านการจัดการศึกษาเพื่อเด็กเยาวชนและคนในชุมชนร่วมกัน (จิตตวดี ทองทั่ว, 2557)

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นยังมีความหมายครอบคลุมถึงการเปิดโอกาสให้บุคคล กลุ่มบุคคลได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมลงมือปฏิบัติ ที่มีผลกระทบทั้งต่อตนเองและชุมชน และที่สำคัญการมีส่วนร่วมจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมอาจมีหลายแบบ เช่น การมีส่วนร่วมเพื่อการช่วยเหลือ เกื้อกูล เช่น การให้ทรัพย์สิน ที่ดิน ภูมิปัญญา ความคิดเห็น แรงกาย เป็นต้น การมีส่วนร่วมเพื่อรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ส่วนรวม หรือการมีส่วนร่วมที่เกิดจากชุมชนสามารถควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบทั้งทางด้านบวก และด้านลบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนได้เอง โดยชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากกระบวนการกลุ่ม และความเป็นประชาธิปไตย

ดังนั้น การบริหารสถานศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการดำเนินงานของสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางด้านจิตใจ และอารมณ์โดยมีความรับผิดชอบร่วมกัน (Responsibility) ความร่วมมือร่วมใจกัน (Cooperation) และการประสานการทำงานร่วมกัน (Coordination) เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะมองได้ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การมีส่วนร่วมจากบนลงล่าง (Top Down) หรือมองจากบนลงล่าง โดยรัฐเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วม หรือการมีส่วนร่วมเกิดจากภาครัฐโดยประชาชนเป็นเพียง

ผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม กับการมีส่วนร่วมจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) หรือมุมมองจากล่างขึ้นบน โดยการมีส่วนร่วมเกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจ โดยรัฐแสดงบทบาทคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวก ประกอบด้วย การระดมความคิด (Brainstorming Participation) การร่วมวางแผน (Planning Participation) การร่วมลงมือทำ (Taking Action Participation) การร่วมติดตามประเมินผล (Monitoring Participation) และการรับประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefits Participation)

แนวคิดทักษะชีวิตและอาชีพ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของทักษะชีวิตและอาชีพของ Egannathan et al. (2014); Mofrad et al. (2013) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2555) พบว่า มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) การสร้างสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เป็นความสามารถในการเข้ากับผู้อื่นได้ดี และสามารถรักษาสัมพันธไมตรีได้ยืนยาว หรือความสามารถในการรักษาความสัมพันธ์ได้ดีไว้ เช่น การเข้าใจมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากาย เพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเอง รับรู้ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ

2) การแก้ปัญหา เป็นความสามารถในเลือกสิ่งที่ดีได้อย่างสร้างสรรค์เกี่ยวกับ เรื่องราวต่างๆ ในชีวิตได้อย่างมีระบบ เช่น การค้นหาข้อมูล การวิเคราะห์และประเมินข้อมูล การประเมินปัญหา การจัดการปัญหา การระบุปัญหา และการแก้ปัญหา การกำหนด เป้าหมาย การคาดการณ์และการวางแผนอย่างเป็นระบบ

3) การสื่อสาร เป็นความสามารถในการใช้คำพูดและท่าทาง เพื่อแสดงถึงความรู้สึกนึกคิด ของตนเอง ได้อย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมและสถานการณ์ต่างๆ เช่น การแสดงความคิดเห็น การแสดงความต้องการ การแสดงความชื่นชม การเจรจาต่อรอง การช่วยเหลือหรือการปฏิเสธ

4) การตัดสินใจ เป็นความสามารถในเลือกสิ่งที่ดีได้อย่างสร้างสรรค์เกี่ยวกับ เรื่องราวต่างๆ ในชีวิตได้อย่างมีระบบ เช่น บุคคลสามารถเลือกการกระทำของตนเอง โดยประเมินทางเลือกและผลที่ได้จากการตัดสินใจเลือกทางที่ถูกต้องเหมาะสม

5) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลและประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อประเมินปัญหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ และสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวเราที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การแยกแยะข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและสถานการณ์รอบตัว ประเมินสถานการณ์ รอบตัวด้วยหลักเหตุผล และข้อมูลที่ถูกต้อง รับรู้ปัญหาสาเหตุของปัญหา หาทางเลือกและตัดสินใจ แก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ อย่างสร้างสรรค์

6) การริเริ่มสร้างสรรค์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี เป็นความสามารถในการคิด หรือการกระทำสิ่งใหม่ และพร้อมเผชิญความท้าทายใหม่ ๆ รวมถึงการเชื่อมโยงสัมพันธ์สิ่งต่างๆ อย่างมีความหมาย เช่น การจัดการด้านเป้าหมายและเวลา การสร้างงานอิสระ การคิดค้นหาแนวทางพัฒนาการเกษตรให้ทันการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพในตนเอง

7) การตระหนักรู้ในตนเอง เป็นความสามารถในการค้นหา รู้จักและเข้าใจตนเอง เช่น การรู้จัก ทัศนคติความสามารถ จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจตนเองและผู้อื่น มีเป้าหมายในชีวิตและมีความรับผิดชอบ

8) การจัดการอารมณ์ เป็นความสามารถในการเข้าใจและรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของตนเอง เช่น รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีการควบคุมอารมณ์และความเครียด รู้วิธีผ่อนคลาย หลีกเลียงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ดี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ โดยการวิจัยเชิงสำรวจจากกลุ่มตัวอย่างสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 388 โรงเรียน ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 5 คน คือ ผู้บริหาร ครู กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้นำชุมชน และผู้ปกครองนักเรียน รวม 1,575 คน ที่ได้มาด้วยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเป็นมาตรวัดแบบประเมินค่า 5 ระดับ ที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.98 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงบรรยาย และเทคนิคเทคนิคดัชนีการจัดเรียงลำดับแบบปรับปรุง (PNI_{modified})

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

สภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.72$, S.D.=0.33) มีสภาพที่พึงประสงค์การมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.72$, S.D.=0.41) และมีความต้องการจำเป็นในการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมเท่ากับ 0.73 ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีอัตราการเปลี่ยนแปลงในเชิงพัฒนาการจากสภาพปัจจุบันไปยังสภาพที่พึงประสงค์คิดเป็นร้อยละ 73 ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่

ข้อ	คุณภาพชีวิต	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	
	การมีส่วนร่วมกับชุมชน	2.69	0.39	ปานกลาง	4.72	0.38	มากที่สุด	0.75
1	การระดมความคิด	2.74	0.42	ปานกลาง	4.75	0.43	มากที่สุด	0.73
2	การร่วมวางแผน	2.69	0.44	ปานกลาง	4.71	0.40	มากที่สุด	0.75
3	การร่วมลงมือทำ	2.61	0.46	ปานกลาง	4.55	0.45	มากที่สุด	0.74
4	การร่วมติดตามประเมินผล	2.59	0.55	ปานกลาง	4.84	0.34	มากที่สุด	0.87
5	การรับประโยชน์ร่วมกัน	2.84	0.35	ปานกลาง	4.73	0.34	มากที่สุด	0.67
	ทักษะชีวิตและอาชีพ	2.74	0.37	ปานกลาง	4.72	0.38	มากที่สุด	0.72
1	การสร้างสัมพันธ์กับบุคคลอื่น	2.63	0.44	ปานกลาง	4.87	0.44	มากที่สุด	0.85
2	การแก้ปัญหา	2.68	0.45	ปานกลาง	4.70	0.40	มากที่สุด	0.75
3	การสื่อสาร	2.57	0.48	ปานกลาง	4.58	0.41	มากที่สุด	0.78
4	การตัดสินใจ	2.80	0.39	ปานกลาง	4.79	0.34	มากที่สุด	0.71
5	ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	2.81	0.40	ปานกลาง	4.86	0.30	มากที่สุด	0.73
6	การริเริ่มสร้างสรรค์ ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี	2.90	0.38	ปานกลาง	4.74	0.45	มากที่สุด	0.64

ตารางที่ 1 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่

ข้อ	คุณภาพชีวิต	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI
		$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	
7	การตระหนักรู้ในตนเอง	2.73	0.46	ปานกลาง	4.54	0.43	มากที่สุด	0.66
8	การจัดการอารมณ์	2.83	0.37	ปานกลาง	4.64	0.46	มากที่สุด	0.64
	ภาพรวม	2.72	0.33	ปานกลาง	4.72	0.41	มากที่สุด	0.73

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

จากผลการวิจัย พบว่า มีความต้องการจำเป็นในการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมเท่ากับ 0.73 ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีอัตราการเปลี่ยนแปลงในเชิงพัฒนาการจากสภาพปัจจุบันไปยังสภาพที่พึงประสงค์คิดเป็นร้อยละ 73 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมกับชุมชนจะทำให้ชุมชนโดยให้ร่วมตัดสินใจจะทำให้เกิดความรู้สึกรู้ว่าเป็นเจ้าของ การทำงานที่เน้นให้ความสำคัญในด้านการแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจร่วมจะช่วยให้เกิดบรรยากาศเชิงบวกนำไปสู่การพัฒนาในด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ สมาชิกของชุมชนย่อมรู้ดีว่าตนเองกำลังทำอะไร มีปัญหาอะไร และอยากจะแก้ปัญหาอย่างไร ถ้าให้โอกาสแก่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาย่อมช่วยให้โครงการต่างๆ ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้ดีกว่า สอดคล้องกับ James (2001) ที่พบว่า ความสำเร็จของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเกิดจากผู้นำในโรงเรียนมีบทบาทในการตัดสินใจ เพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน และพัฒนาการสื่อสาร ผู้นำใช้ภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน หรือเอื้ออำนวยความสะดวก และทำให้ผู้มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนรู้สึกพอใจ ในทางตรงกันข้ามหากชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะพบว่าคนในชุมชนไม่ค่อยกระตือรือร้นในการช่วยเหลือโรงเรียนเท่าใดนัก (Pauline, 2003)

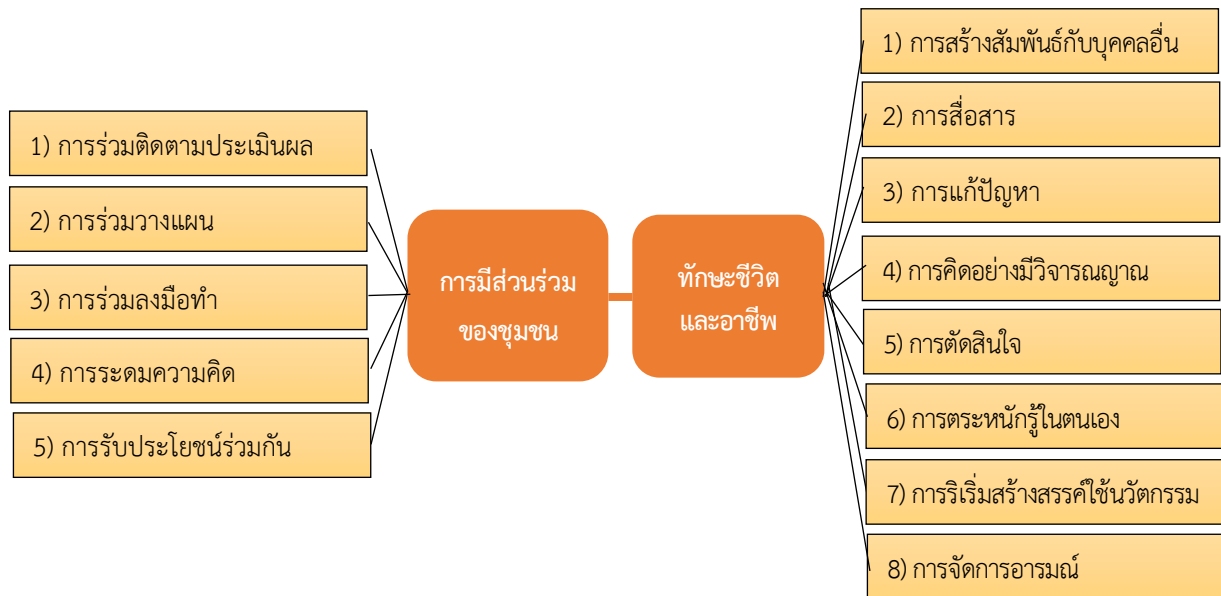
นอกจากนี้ การส่งเสริมหรือพัฒนาให้นักเรียนมีทักษะชีวิตและอาชีพที่ดีจะทำให้นักเรียนยกระดับความสามารถในการดำรงชีวิต และนำความรู้ที่ได้รับมาเพื่อประกอบอาชีพในอนาคต เมื่อนักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง และได้รับความรู้จากครู ทั้งด้านความรู้ โดยครูจะเน้นให้นักเรียนเกิดทักษะความรู้ และความเชี่ยวชาญ สร้างความรู้ความเข้าใจในการเรียนเมื่อมีการบูรณาการระหว่างวิชา โดยมุ่งเน้นการสร้างความรู้และเข้าใจในเชิงลึกมากกว่าการสร้างความรู้แบบผิวเผิน การใช้สื่อที่สร้างขึ้นให้สอดคล้องกับความเป็นจริงหรือเครื่องมือที่มีคุณภาพในการวัดการเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น ข้อสอบรูปแบบต่างๆ การทำงานร่วมกับเพื่อนๆ ที่โรงเรียน จะช่วย ให้นักเรียนได้เตรียมความพร้อมในหลายๆ ด้าน เช่น การรู้จักวิถีคิด การเรียนรู้ การทำงาน การแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การสื่อสาร การร่วมมือทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพไปตลอดชีวิต และสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างราบรื่น (Pellegrino and Hilton, 2013)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ทำให้ได้สารสนเทศที่เป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับโมเดลความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ ดังภาพที่ 1 ซึ่งประกอบด้วย ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน เรียงลำดับความต้องการจำเป็น ดังนี้ 1)

การร่วมติดตามประเมินผล 2) การร่วมวางแผน 3) การร่วมลงมือทำ 4) การระดมความคิด 5) การรับประโยชน์ร่วมกัน และด้านทักษะชีวิตและอาชีพ เรียงลำดับความต้องการจำเป็น ดังนี้ 1) การสร้างสัมพันธ์กับบุคคลอื่น 2) การสื่อสาร 3) การแก้ปัญหา 4) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ 5) การตัดสินใจ 6) การตระหนักรู้ในตนเอง 7) การริเริ่มสร้างสรรค์ ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี 8) การจัดการอารมณ์

ภาพที่ 1 โมเดลความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำการวิจัยไปใช้

1. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานควรมีการพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมกับชุมชน เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่โดยในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีการพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ที่พัฒนาขึ้นในระดับสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยและพัฒนาตามรูปแบบดังกล่าวให้ครบกระบวนการจาก R₁D₁ จนถึง R₄D₄ และควรมีการทดลองให้ครบหนึ่งปีการศึกษาและวัดผลสำเร็จด้านทักษะชีวิตและอาชีพของผู้เรียนที่ผ่านกระบวนการพัฒนา

2. ควรศึกษาวิจัยเชิงลึก และให้ความสำคัญเกี่ยวกับประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ. (2558). *กรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) (สรุปย่อ)*.
http://www.prachinburi.go.th/news_paked_total/2559/mar59/yutchad20years.pdf
- จิตตวดี ทองทั่ว. (2557). *การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา: การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม*. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียนภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิตคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนิษฐ์ เจริญนนท์. (2552). *การพัฒนาเกษตรกรรมไทยสู่เกษตรสมัยใหม่ ยกระดับรายได้เกษตรกร*.
http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1235479363
- ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์. (2559). *โมเดลประเทศไทย 4.0*.
http://www.aseanai.net/ewt_news.php?nid=6100&filename=index
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2555). *แนวการจัดกระบวนการเรียนรู้ทักษะชีวิตเพื่อพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ ระดับประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2558). *รายงานประจำปี 2557 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2558). *ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560-2564)*. <http://www.sukhothai.go.th/mainredcross/7l.pdf>
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) (2555). *คู่มือเกษตรทฤษฎีใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ เจนทรี.
- สำนักงานโครงการสานพลังประชารัฐ. (2559). *สานพลังประชารัฐ*. <http://www.xn--72cgs7alq1bbn1c4digdj.com/>, [October 13, 2016].
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2559). *ประเทศไทย 4.0*.
http://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2559/jul2559-5.pdf. เมื่อ 8 กันยายน 2559.
- Baksh, A.M. (1995). The relationship between participative management and job attitudes. *Dissertation abstracts International*, 56(1995): 351-A.
- Egannathan, B. , Dahlblom, K., & Kallgren, G. (2014). Outcome of a school-based intervention to promote life-skills among young people in Cambodia. *Asian journal of psychiatry*, 9, 78-84.
- Epstein, J. L. (2005). School-initiated Family and Community Partnerships. In T. Erb (Ed.), *This we believe in action: Implementing successful middle level schools* (pp. 77–96). Westerville, OH: National Middle School Association.

- Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2001). *Educational administration: Theory research and practice*. New York: McGraw - Hill.
- Mofrad, S., Chee, K. F., Koh, A. E., & Ikechukwu, U. (2013). Investigating life skills among young students in Malaysia. *International Journal of Social Science and Humanity*, 3(3), 210-213.
- Pellegrino, J. W., & Hilton, M. L. (Eds.). (2013). *Education for life and work: Developing transferable knowledge and skills in the 21st century*. Washington, DC: National Academies Press.
- Ramesh, K., & Rao, N. (1990). *Participative management -a case study*. India: Ajanta.